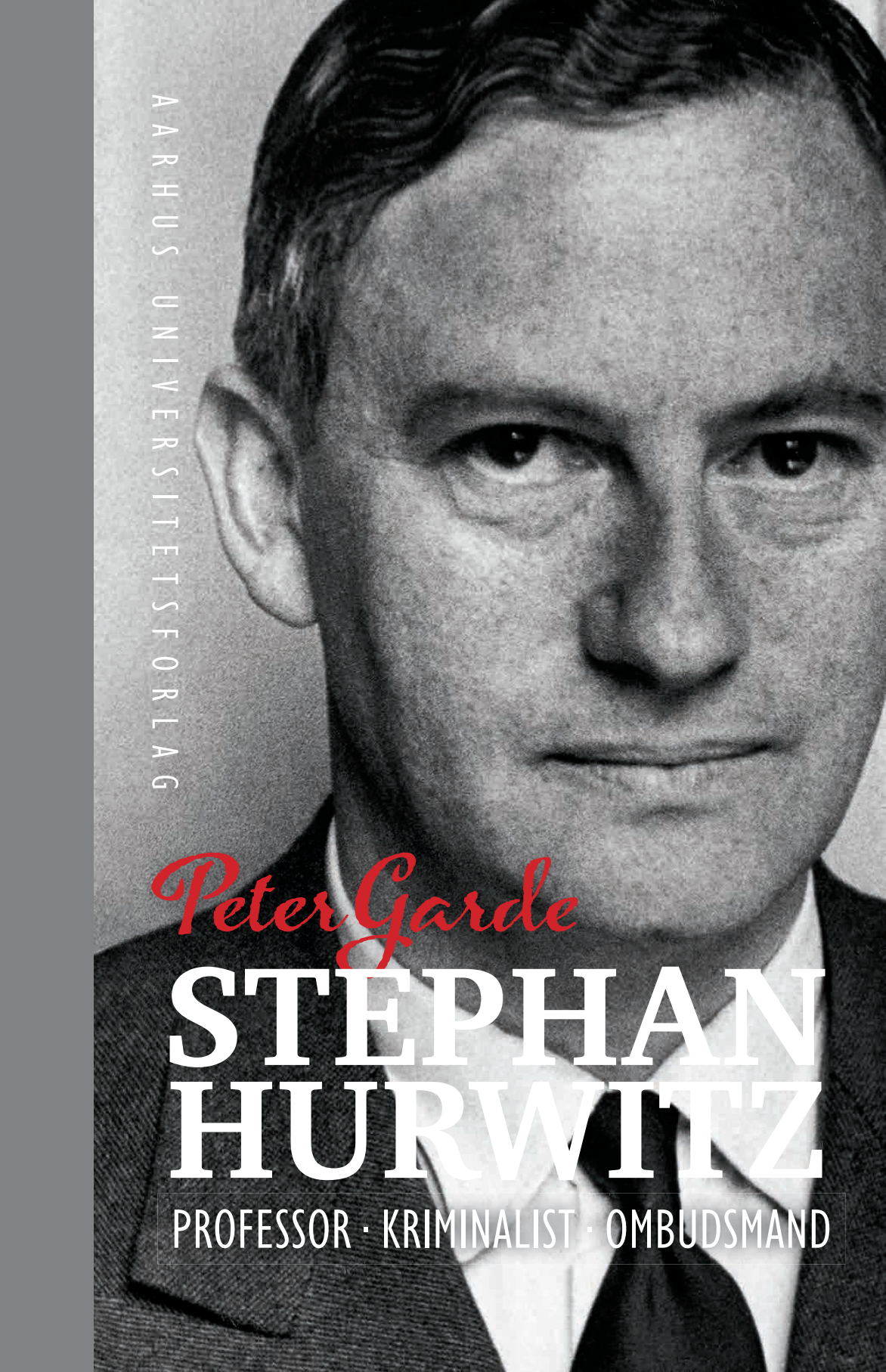

A black and white portrait of a man with short, dark hair, wearing a suit and tie. He is looking directly at the camera with a neutral expression. The background is a light, textured gray.

AARHUS UNIVERSITETSFORLAG

Peter Garde

STEPHAN HURWITZ

PROFESSOR · KRIMINALIST · OMBUDSMAND

PETER GARDE

*Stephan
Hurwitz
Professor
Kriminalist
Ombuds-
mand*

AARHUS UNIVERSITETSFORLAG

Stephan Hurwitz

© Peter Garde og Aarhus Universitetsforlag 2018

Omslag: Jørgen Sparre

Forsideillustration: Stephan Moritz Hurwitz

© Nordisk Pressefoto. Det Kgl. Bibliotek

Tilrettelægning og sats: Carl-H.K. Zakrisson

Forlagsredaktion: Karina Bell Ottosen

Bogen er sat med Lyon

E-bogsproduktion: Narayana Press, Denmark

ISBN 978 87 7184 587 7

Aarhus Universitetsforlag

Finlandsgade 29

8200 Aarhus N

www.unipress.dk

Bogen er udgivet med støtte fra Overretssagfører L. Zeuthens Mindelegat, Aage og Johanne Louis-Hansens Fond, Ernst og Vibeke Husmanns Fond samt Konsul George Jorck og Hustru Emma Jorck's Fond, Den Hielmstjerne-Rosencroneske Stiftelse samt Dreyers Fond.

Kopiering fra denne bog må kun finde sted på institutioner, der har indgået aftale med Copydan, og kun inden for de i aftalen nævnte rammer.

Forlaget har så vidt muligt afklaret alle ophavsrettigheder til bogens illustrationer. Eventuelle krænkelse af ophavsretten er sket ufrivilligt og utilsigtet. Retmæssige krav vil blive honoreret, som havde forlaget indhentet tilladelse i forvejen.

**FAGFÆLLE-
BEDØMT**

Indhold

I. *Barndom og ungdom 1901-1925*

Slægten	15
Dansk og/eller russisk	18
Underskolen	20
Metropolitanskolen	23
En dagbog fra 1917	26
Den unge digter, novellen i <i>Hjemmet</i>	30
Student anno 1921 på togt i nattelivet	34
Jøden og antisemitismen	41
Penge og arbejde	43
To nye venner	47
Københavns Universitet	50

II. *Fra embedseksamen til professor 1925-1935*

Sagførerfuldmægtig, landsretssagfører, manuduktør og lektor	60
Tidsskriftet <i>Quod Felix</i>	62
<i>Akademisk Ungdom</i> og andre fejder	67
Mehren-sagen	72
Den juridiske forfatter	77
Guldmedailleafhandlingen	79
Doktordisputatsen	84
Hurwitz og den nationalsocialistiske strafferet, Hans von Hentig	89
Ægteskaberne og børnene	93
Udnævnelsen til professor, stammeren	95

III. *Processualisten 1935-1940*

Karl Schlyter og Dansk Kriminalistforening	103
Forfatteren og foredragsholderen	107
<i>Forbrydelse og samfund</i>	115
Sagen om den grønlandske geologi	118
En justitsminister på vildene veje	120
Pressen og retssagerne, Helsingfors 1937	124
Kampen om Appelretten	127
Presseloven	133
I de nordiske kriminalistforeninger, særlig om anklagemyndigheden	137
Hvad siger Karnov?	140
<i>Retsplejeloven med Bilove</i>	144
<i>Den danske Strafferetspleje</i>	148
Jødedom, flygtninge, politik	158

IV. *Krig og eksil 1940-1945*

Episoder fra indrømmelsespolitikens tid	164
Kommunisterne i 1941	166
<i>Twistemaal</i> , afsked med procesprofessoratet	170
Forfatter i krigstid	181
Husdyrvoldgiftsretterne	185
En dagbog fra besættelsen 1942-1943	191
Drogdensgade-sagen	202
Dansk Kriminologisk Selskab og kriminalist- foreningerne, Jon Palle Buhl	204
"Græd ikke, <i>pojke</i> , du er i Sverige!"	210
Flygtningekontoret	212
En straffelov med tilbagevirkende kraft?	221
Den danske militærmission i London 1944	225
<i>Var Danmark i krig?</i>	231
De sidste krigsmåneder i London	235
Tilbage til Sverige, de to betænkninger	238
Ekskurs. William Brorson	242

V. *Retsopgøret 1945-1947*

Hjemme igen	247
Universitetsfejder	251
Fritz Bauer og krigsforbryderne	256
Det begyndende retsopgør	259
Værnemagerloven, "utilbørlig"	266
"Kommer De ikke snart over til os?"	268
Hurwitz og Thune Jacobsen	273
Hurwitz og Norge, venskabet med Andenæs	276
Krigsforbryderkommissionen og anklagen i Nürnberg	281
"Straffeloven maa revideres"	288
Tidehverv og retsopgøret	297
Strafforfølgningen af de tyske krigs- forbrydere i Danmark	298
Hurwitz i Nürnberg	300
Ledende senior i Studenterforeningen	307
Kommunisterne og de/vi andre	313
Privat-, familie- og selskabsliv	317

VI. *Kriminologen 1947-1951*

<i>Kriminologi</i>	324
Verden åbner sig	330
Vejen til og fra San Remo	339
Kofoeds Skoles redning	343
Hurwitz, Mosaisk Troessamfund og Israel	345
Forgreninger af retsopgøret	350
Mennesket i retssalen	358
Kriminalistforeningerne 1947-1951	365
Gavebilerne	373
Den københavnske ingeniørkrig	375
Den Permanente Straffelovskommission af 1950	379
Universitetet	383
Skiveren	385

VII. *Kriminalisten 1951-1955*

<i>Den danske kriminalret, almindelig del</i>	394
I litteraturens spejl	401
Overvejelser om et skuespil	405
Rids af retssager samt noget om børn	408
Rosenberg-sagen	413
Det nordiske Kriminalistmøde 1952 og kriminalistforeningen 1953-1955	416
<i>La défense sociale nouvelle</i>	418
<i>Den danske kriminalret, speciel del</i>	425
De sidste år ved universitetet	430
Søjlehus-sagen	435
Valget til Folketingets Ombudsmand	440

VIII. *De første år som ombudsmand 1955-1960*

1955, Tøjhusmuseet	447
Wamberg-sagen	453
1956, motorkontoret i Kolding	455
Blodtransfusion	459
1957, det hvide snit	460
1958, Københavns Kreditbank og Warburg-sagen	468
Lander-sagen	474
1959, den lidettroende religionslærer	479
Blechingberg-sagen	484
Hurwitz i Israel	487
1960, den åbenmundede politimester og statsministerens kongekrone	490
Kriminalistforeningerne og kriminalistmøder 1956-1963	495
Mentalundersøgelser, ministeransvarlighed og offentlighed i forvaltningen	498
Hurwitz <i>en famille</i>	501

IX. *De midterste år som ombudsmand 1961-1966*

- 1961, de fire kaptajnløjtnanter 505
- Hyldest og kritik 513
- Udvidelse af ombudsmandens kompetence
til den kommunale forvaltning 515
- Hurwitz som chef og ved frokostbordet 518
- 1962, den københavnske byplanlægning
og sverigespengene 524
- 1963, sysselmanden i Tveraa 529
- 1964, Milfeldt-sagen og lodstaksterne 538
- Sagen om avlsdyreksporten 1959-1964 544
- 1965, ordblindhed og volfair-metoden 546
- 1966, P.O. Pedersen Kollegiet 551
- Tina-sagen 555
- Formand for Straffelovrådet 1960-1971 558
- Glæder og bekymringer, vennerne 562
- Brorson inden for murene og senere 564

X. *De sidste år som ombudsmand og årene, som fulgte 1967-1981*

- 1967, Vagn Jensen-sagen 569
- 1968, færgefarten Rømø-Sild 576
- 1969, vicepolitiinspektørens vidneforklaring 580
- Kejsergade-sagen 586
- 1970, den kontakthæmmede skoledreng 591
- 1971, storkorsridder og afsked 598
- Pressen og pressenævnet 604
- Forfatteren, for sidste gang 607
- Episoder fra et pensionistliv, vennernes død 613
- Mindelser om fortiden 618
- Død og eftermæle 621
- Karakteristik 623

Oversigt over Stephan Moritz Hurwitz' papirer i Rigsarkivet	629
Bibliografi over Stephan Hurwitz' værker	631
Betænkninger	651
Kilder og litteratur	653
Personregister	663

Forord

Den juridiske biografi er en genre, der de senere år har fået tilføjet adskillige værker. Det 19. århundredes store jurister er forlængst dækkede ved Troels G. Jørgensens biografier af Ørsted, Krieger og samlebiografien om Goos, Nellemann og Matzen, mens det 20. århundredes store er skildrede af Jens Evalds biografier af Ragnar Knoph og især af Frederik Vinding Kruse og Alf Ross. Selv har jeg biograferet August Goll. Den største af de nyere, som endnu ikke er biograferet, er Stephan Hurwitz: Han ikke blot udmærker sig ved tyve år som professor, hvorunder han præsterede fem væsentlige lære- og håndbøger og et imponerende stort antal artikler, men overtrumfede denne indsats ved at blive Danmarks første Folketingets Ombudsmand og præge denne institution langt ud over sin egen virketid. Som det ses, lod flidsdjævelen – hans eget ord – ham aldrig i ro. Modsat de mange juridiske professorer, som set fra eftertiden kun lever i kraft af deres bøger, er der elementært spændende episoder i Hurwitz' liv, bl.a. hans flugt til Sverige som jøde under den tyske besættelse og hans senere indsats i Sverige og England samt under retsopgøret i Danmark. Der er yderligere den afgørende forskel på Hurwitz og det store flertal af fortjenstfulde juridiske professorer, at han modsat disse aldrig smed et stykke papir væk, men at hans enke til Rigsarkivet har indleveret så meget materiale i form af breve (især), dagbøger, til dels i form af løse kalenderblade, excerpter, udkast, stilebøger fra Metropolitanskolen m.v., at det fylder 19 store papkasser, som siden hans død i 1981 har ventet på en levnedsskildrer.

Jeg har aldrig selv mødt Hurwitz, idet han havde forladt universitetet for at blive ombudsmand, inden jeg begyndte at læse jura. Derimod er jeg som alle andre jurister af min generation opdraget

på hans værker inden for strafferet, straffe- og civilproces samt kriminologi, en åbenbaring af inciterende skrevne bøger, der har ført mange, mig selv inkl., ind på strafferettens område som praktikere og for mit vedkommende også som forfatter. Da jeg blev klar over materialets rigdom, fik jeg lyst til at skrive den biografi, Hurwitz har fortjent.

Selvom fejl og mangler kun kan tilskrives mig, kan mange takkes for hjælp og bistand. Aarhus Universitetsforlag v/ redaktør Karina Bell Ottosen har troet på ideen og ydet forbilledligt samarbejde. Hurwitz' datter, fru Anette Suhr, har givet mig fuld adgang til de 19 papkasser uden nogen indskrænkning. Fire personer har fortalt om deres personlige forbindelse med Hurwitz, for alles vedkommende med stadig varme følelser for ham, nemlig fru Lise Hurwitz' nevø, skuespiller Stig Hoffmeyer, der boede hos ægteparret Hurwitz i en længere periode, direktør Benedicte Federspiel, datter af Hurwitz' måske nærmeste ven, højesteretssagfører Jon Palle Buhl, docent Svend Gram Jensen og advokat Per Magid, begge tidligere ansatte i ombudsmandsinstitutionen. Kriminologen Beth Grothe Nielsen har givet oplysninger fra sammerejendommen i Skiveren. Arkivar Asbjørn Thyssen Hansen, Ordenskapitlet, har sendt mig Hurwitz' levnedsbeskrivelse og især en mængde avisudklip. Professor Vagn Greves enke, Annika Snare, har foræret mig Hurwitz' tidligere værker fra ægtemandens efterladte bogsamling. Anders-Peter Mathiasen har givet oplysninger om William Brorson. Professor Kjell Åke Modéer har skaffet materiale fra *Svensk Juristtidning* og en nyttig artikel om Karl Schlyter og Danmark. Københavns Stadsarkiv v/ Peter Wessel Hansen har hjulpet med fremskaffelse af fire kasser materialer om den københavnske ingeniørkrig. Justitsminister Knud Thestrups dattersøn, advokat Peter la Cour, har velvilligt skaffet mig adgang til Thestrups dagbøger med oplysninger om Kejsergadesagen. Folketingets Ombudsmand har tilladt fotografering af Knud Nellemoses buste af Hurwitz. Rigsarkivet og Hillerød Folkebibliotek har udvist stor venlighed og hjælpsomhed. Min hustru, ph.d. Kristine Garde, har med betydelig tålmodighed accepteret, at min tilværelse under hele skrivefasen har været bygget op om værket, og organiseret to rejser til Jylland for at tale med mennesker, der har kendt Hurwitz.

Endelig har Overretssagfører L. Zeuthens Mindelegat, Aage og Johanne Louis-Hansens Fond, Ernst og Vibeke Husmanns Fond, Den Hielmstjerne-Rosencroneske Stiftelse, Dreyers Fond samt Konsul George Jorck og Hustru Emma Jorck's Fond ydet kærkommen økonomisk støtte til udgivelsen.

Alle disse beder jeg modtage min hjerteligste tak.

Hillerød, vinteren 2018.

Peter Garde

I.

Barndom og ungdom 1901-1925

Slægten

Stephan Moritz Hurwitz er på både fædrene og mødrene side af jødisk herkomst. Mødreneslægten var bosiddende i Danmark, så langt som den kan følges tilbage til slutningen af det 18. århundrede, mens Hurwitz' fader som ung tilflyttede fra Rusland, Skt. Petersborg.

En mødrene tipoldefader, slægtens først kendte mand, hosekræmmer i København, hed Valentin Samuel Haurowitz (1773-ca. 1857). Han fik i sine to ægteskaber henholdsvis seks og ni børn. Hans første hustru, Vilhelmine eller Mine Cohen (ca. 1771-1812), formentlig født i Berlin, døde i barselsseng.

En datter i dette ægteskab, Henriette Haurowitz (1806-1897), født og død i København, blev gift med Isak Oettinger, kunstdrejermester fra Køge (født ca. 1800 i København, dødsår ukendt). Der var fem børn i ægteskabet.

En datter af Isak og Henriette Oettinger, Caroline Oettinger (1832-1912) – de kongetro jøder opkaldte datteren efter Frederik VI's datter, som også har lagt navn til den jødiske Carolineskole – født og død i København, blev gift med Moritz Nagler eller Kopf (1820-1894), handskefabrikant eller handskemager, født i Polen og død i København. Dennes fader var kendt som "gamle Kopf". Der var fire børn i ægteskabet.

Blandt ægteparret Naglers fire børn var Louise Nagler (18. januar 1867 – 15. marts 1951), født i København, død på Frederiksberg, og Henriette Nagler (11. februar 1874 – 29. december 1930), der blev gift med to brødre fra Skt. Petersborg i Rusland, Louise med Stephan Hurwitz (17. august 1859 – 6. juni 1902), død i København, handskefabrikant, Henriette med Leo Hurwitz (11. februar 1862 – 6. oktober 1936), død på Frederiksberg, grosserer og butiksindehaver. Brødre-

nes fader, denne bogs hovedpersons farfader, hed Oscher Hurwitz, født ca. 1820 i Skt. Petersborg, død ca. 1910 sammesteds, trælasthandler i Vilna (i dag Vilnius) og Skt. Petersborg, ejer af betydelige skovdistrikter, hvorfra der blev fået tømmer. Han var gift med Chraisine Feinberg, født ca. 1830 i Vilna, død 1914 i Skt. Petersborg. Parret havde mange børn, bl.a. etatsråd, læge Boris Urwitsch og Sonja, gift i Moskva med den russiske generallæge Zimkowsky.

Parret Leo og Henriette Hurwitz – vor Hurwitz' farbroder og moster – fik fire sønner. Der er efterslægt efter dem.

Stephan og Louise Hurwitz fik tre børn.

Ældst Sonja Hurwitz (2. september 1892 – 3. november 1918). Hun døde af den spanske syge ca. fjorten dage før sit planlagte bryllup. Hendes yngste broder gemte livet ud et muntert fællesbrev af 26. juli 1918 fra hende og hendes forlovede Niels til broderen Erik ved dennes rejse til Berlin. Niels underskrev sig som "Svoger". I retrospekt et hjerteskrærende brev.

I midten Erik Hurwitz (17. december 1897 – 4. januar 1962), repræsentant i hatte.

Yngst denne bogs hovedperson, Stephan Moritz Hurwitz (20. juni 1901 – 22. januar 1981), opkaldt efter faderen og morfaderen.

Blot fire gange omtaler Stephan Hurwitz sin fader i de tilgængelige dokumenter.

Første gang er 6. september 1921, hvor han drømte om faderen; han var kommet tilbage og var ikke død, men blevet borte. Smerten brast i sønnen, og han græd.

18. januar 1943 fortalte moderen ifølge dagbogen, at hendes forlovede havde udtalt et ønske, "der ligger mig meget paa sinde", om, at hun ville ophøre med at gå til gymnastik, da det stødte ham, at hun skulle optræde i gymnastikdragt for den mandlige lærer. Det har næppe været en anset fritidsbeskæftigelse for pæne unge damer i det jødiske bourgeoisie i Sankt Petersborg.

5. juli 1943 måtte sønnen skuffe moderen med, at hun på grund af den understøttelse, han ydede hende, ikke var berettiget til aldersrente. Hun fortalte, at faderen første gang besøgte København på gennemrejse til Holland som repræsentant for et tysk silkehus, som han senere måtte forlade på grund af tyske forholdsregler mod

russiske borgere. Han mødte sin senere hustru gennem hendes broder Rudolph, der havde blomsterhandel på Strøget i samme hus, hvor han flyttede ind.

I et afskedsinterview i 1971 til *Fyns Tidende* nævnte Stephan Hurwitz, at moderen havde bygget en kultus op om sin afdøde mand, hvilket farvede opdragelsen af ham.

Denne generation var den første, hvor sønnerne giftede sig med ikke-jødiske kvinder. Stephan Hurwitz' ægteskaber og børn kommer jeg til. Erik Hurwitz var som broderen gift to gange og fik to døtre i sit andet ægteskab; der er efterslægt efter den ene, som bosatte sig i Frankrig. Inden sit første ægteskab fik han uden for ægteskab sønnen William Brorson, født 14. april 1922. Dennes frygtelige og dramatiske skæbne, som en tid også berørte farbroderen Stephan, kommer jeg også til.

I denne traditionsbundne jødiske slægt træder en søn af Hurwitz' tipoldefader hosekræmmeren frem som slægtens største mand inden ombudsmanden. Han hed Harry Haurowitz (1799-1882) og blev trods forældrenes fattigdom holdt til bogen, bl.a. med støtte fra den store jødiske velgører M.L. Nathanson. Efter at have været skibskirurg på et togt til Vestindien blev han medicinsk kandidat i 1823 og epidemilæge i Hillerød under en tyfusepidemi. Efter et opråb til fremmede læger fra den kejserlige russiske regering rejste han til Rusland, hvor han konverterede til den græsk-ortodokse tro, ellers havde han ikke kunnet gøre karriere. Han blev gift med en dansk herredsfogedatter. Efter en tid som kredslæge i Saratov, hvor koleraen rasede – han forfattede senere et skrift om epidemien – blev han stabslæge i Czarskoje Selo og kom i gunst hos kejser Nikolaj I og senere, nok så væsentligt, dennes yngre søn, storfyrst Konstantin (1827-1892), hvis livlæge han blev i 1837, og hvis rådgiver han fortsat var, også efter at denne var blevet russisk storadmiral i 1857. Hans karriere kulminerede med, at han blev overinspektør for marinens medicinalvæsen. I 1864 trak han sig tilbage og bosatte sig i Wien, men bistod fortsat den russiske regering og blev af denne sendt til Nordamerika for at undersøge de militære sanitetsforhold under borgerkrigen. Han blev æresdoktor, dyrket og hyldet både i Rusland og Danmark, russisk geheimeråd i 1873 og dekoreret med det danske storkors i 1876 (som 95 år senere hans sene slægtning).

En yngre broder af denne, Just Christian Valentin Haurowitz (1818-1899), blev også læge, var konstitueret som overlæge under Treårskrigen, derefter 1853-1885 læge ved Horsens Tugthus. Han var både ridder og etatsråd. Han blev sent gift med en enke på over fyre år og fik ingen børn, hvorfor han for sin betydelige formue oprettede et familielegat, som fik kgl. konfirmation i 1900 og stadig består. En stamtavle fra 1901 over slægtstræet foreligger.

Dansk og/eller russisk

Stephan Hurwitz er født i Danmark i ægteskab mellem en russisk født fader og en i hvert fald i 1901 dansk moder. Både forældrenes og sønnens indfødsretlige forhold kræver en kommentar, med hjælp fra Poul Andersens *Dansk Statsforfatningsret I* fra 1944, der i modsætning til det definitive værk fra 1954 rummer et udførligt afsnit om dansk indfødsret både efter forordningen af 1776 og lovene af 1871 og 1898, mens senere lovgivning, herunder loven af 1925, er uden betydning.

Nemtest er løsningen med hensyn til faderen. Ved samtalen 5. juli 1943 oplyste Stephan Hurwitz moderen om, at han har undersøgt Lovtidende 1901-1903 og ikke havde fundet faderens navn i indfødsretslovene, hvortil moderen svarer, at hun efter faderens død fik at vide, at nu var det i orden, og sagde: ”Skade, at han ikke skulde opleve det.” Efter mangeårig praksis krævedes 15 års ophold for optagelse på indfødsretsloven for andre end norske og svenske, så hvis faderen tog bopæl her senere end 1887 – jeg kender ikke tidspunktet for ægteskabet, men det første barn er født i 1892 – har han ikke haft mulighed for at opnå indfødsret inden sin død i 1902.

Moderens statsborgerforhold er frygtelig komplicerede. Hun er født i ægteskab mellem en dansk moder og en polsk, dvs. russisk, østrigsk eller prøjsisk fader, da stamtavlen ikke oplyser, hvilken del af det delte Polen han kom fra. Medmindre hendes fader i 1867 havde opholdt sig så længe i Danmark, at han havde kunnet opnå dansk indfødsret, har hun erhvervet russisk (østrigsk, prøjsisk) og kun denne statsborgerret ved fødslen, da princippet for dansk ind-

fødsretslovgivning altid har været *jus sanguinis* (blodets ret), ikke *jus soli* (fødestedets ret). Forordningen af 1776 § 9 indeholdt dog en vigtig modifikation, idet børn født her i landet af fremmede forældre blev danske, ”naar de her i Staten forblive”, i praksis forstået indtil myndighedsalderen 18 år, på hvilket tidspunkt indfødsretten blev erhvervet. I 1885 blev hun således dansk undersåt, men indgik derefter ægteskab med en russisk undersåt, mens forordningen af 1776 endnu var i kraft. Om hun gennem ægteskabet (gen-)erhvervede russisk statsborgerret, afhænger af russisk lov ca. 1890, som jeg ikke kender, men formentlig ja, da det i løbet af det 19. århundrede var blevet almindeligt i de europæiske lande, at en kvinde ved indgåelse af ægteskab erhvervede mandens statsborgerret. Men om hun også mistede sin danske indfødsret, er en anden historie. Forordningen af 1776 indeholdt ingen regler om fortabelse af indfødsretten, og det antoges, at retten bestod, selv hvis den indfødte udvandrede eller endog vandt statsborgerret i et andet land. Dette blev ændret ved en lov af 1871, hvorefter indfødsretten blev suspenderet ved erhvervelse af statsborgerret i andet land, men kunne generhverves ved bopælstagelse her i riget. Både teori – Matzen og Berlin – og praksis udledte heraf, at hvis den pågældende både boede og forblev i Danmark, da han blev statsborger i andet land, gik indfødsretten ikke tabt, hvilket især var af betydning for kvinder, der ved ægteskab med udlændinge her i landet erhvervede fremmed statsborgerret, for hvis ægtefællerne blev boende her, mistede kvinden ikke sin indfødsret. Dette ændredes ved loven af 1898 § 6, stk. 1, ”Dansk Indfødsret tabes endvidere af den Kvinde, som gifter sig med en Mand, som ikke har dansk Indfødsret.” Denne regel, som i øvrigt atter blev ophævet ved lov om indfødsret af 1925, fik ingen betydning for Louise Hurwitz, da den ikke havde tilbagevirkende kraft. Hun var således dansk undersåt til sin død; om hun også forblev russisk statsborger, har jeg ingen anelse om.

Stephan Hurwitz er født efter ikrafttrædelsen af loven om indfødsret af 1898 i ægteskab som barn af en russisk fader og både dansk og russisk moder og har givetvis erhvervet russisk og kun russisk statsborgerret ved fødslen. Mens hans to ældre søskende, født henholdsvis 1892 og 1897, fik automatisk dansk indfødsret efter forord-

ningen af 1776 § 9, gjaldt for Stephan Hurwitz, født 1901, loven af 1898 § 2, som krævede fødsel her i riget og vedblivende hjemsted indtil det fyldte 19. år. Grunden til den lille ændring fra 18 til 19 år var et ønske om at give den unge en passende frist efter opnået myndighedsalder for at afværge at blive dansk undersåt, hvis dette ønskedes f.eks. for at undgå aftjening af værnepligt. Han blev herefter umiddelbart dansk undersåt 20. juni 1920 uden at skulle afgive erklæring eller ansøge om noget bevis. Om han samtidig mistede sin russiske statsborgerret, forbliver i det uvisse. Rusland anno 1920 var et retstomt rum, idet retterne dette år fik forbud mod at anvende førrevolutionære love, og ny lovgivning endnu ikke var indført overalt (en ny straffelov og straffeprocesslov udstedtes således først i 1923). Indfødsretslovene er eftersat for årene 1903-1920, uden at en Hurwitz er at se, men det var således ej heller nødvendigt.

Underskolen

I 1901 boede familien på Frederiksberggade 27 i København, men i 1902 flyttede moderen til Vesterbrogade 38, 3. etage, og derfra i 1906 til Thorvaldsensvej 24 på Frederiksberg, en sidevej til H.C. Ørstedes Vej, 1908 til Halls Allé 1, nær Vesterbrogades udmunding i Pile Allé. I 1912 fik familien blivende sted på Henrik Steffensvej 6, en sidevej til Gammel Kongevej nær Falkonérs Allé. Først i 1929 flyttede Hurwitz fra moderen, bortset fra at han 1925-1926 havde værelse på Regensen.

Familien har næppe lidt egentlig nød. Noget arv har der været efter faderen, og i 1921 havde moderen stadig en mindre formue og kunne til dels leve af renterne, og dagbogen fra 1917 nævner flere onkler og lejlighedsvis støtte fra dem. De første kilder til Stephan Hurwitz' liv er tre små lapper med bemærkninger efter 2., 3. og 4. klasse fra "Det danske Selskabs Skole".

Denne skole, hvis historie er fortalt af stifterens sønnedatter, Grå Borup-Nielsen, var grundlagt af skolemanden og filosofen C.N. Starcke efter et foredrag af ham i 1898, der fængede så meget, at en entusiastisk kreds af forældre straks sluttede op om den nye skole, og en så indflydelsesrig personlighed som Harald Høffding holdt indvielsestalen i 1900. Modsat den generelle tendens i borger- og

realskolerne, som ville skabe små embedsmænd, var det Starcke om at gøre at opnå en livsnær forbindelse mellem skolen og det praktiske liv. Lektionerne var kun 40 minutter lange, den yderste grænse for børnenes koncentrationsevne. Lærere og elever spiste sammen i det store frikvarter, der var en time langt, og lærere og elever var dus. Der var ingen eksamen, og i de første fem årsklasser ingen lektioner og ingen korporlig afstraffelse. Børnene havde adgang til de hyppige forældremøder. Som eksempel på livsnærheden kan nævnes, at eleverne indbandt nogle af skolebøgerne og tegnede og kolorerede kort fra alle dele af Danmark til geografiundervisningen, at regning indgik i sløjdtimerne, og at DSB's køreplan var grundlag for regneundervisningen i 4. klasse. Man gnider øjnene ved tanken om, at Starcke foregreb mange elementer, som først blev til virkelighed i folkeskolen generationer efter. Starcke havde en fænomenal hukommelse for navne og ansigter og kunne som professor i filosofi fra 1916 til sin død i 1926 huske gamle elever, når han fik dem til filosofikum. I 1914 udgav han en lærebog i pædagogik.

Efter få års forløb fik skolen ret til at dimittere elever til studentereksamen, men i 1911, hvor den i flere år havde haft over 300 elever, både drenge og piger, blev den ramt af disse års store krise for privatskolerne, som først syv år efter fik offentlig støtte. Forældrene bag skolen tilbød at betale forhøjede skolepenge, men Starcke foretrak at nedlægge skolen, mens den var på sit højeste, fremfor en langsom udsultning. Ved Starckes død mindedes Hurwitz som redaktør af det akademiske tidsskrift *Quod Felix*, hvordan gråden sad alle i halsen, elever, lærere og forældre ved skolens lukning. "Som Professor Starcke elskede sine Drenge i Skolen, elskede han den unge Student. Han *vilde* se det bedste i ham, og under hans gode Øjne voksede det frem og blev stærkt. Det var hans pædagogiske Princip."

Hurwitz var blandt de tidligere elever, hvem Grå Borup-Nielsen i 1977 bad om et brev om, hvad det betød for ham, hans arbejde og faglige udvikling at gå i denne skole. Hurwitz svarede 21. juni (men har ikke bevaret en genpart af sit brev).

Jeg kan ikke udelukke, at Louise Hurwitz havde progressive skoletanker, men at hun valgte netop denne skole, kunne mere prosaisk hænge sammen med, at det var den nærmeste. Den var beliggende

Forchhammersvej 18, som mundedede ud i H.C. Ørstedesvej. Modsat andre skolars hyppige vidnesbyrd fik Stephan kun et årligt kort vidnesbyrd uden talkarakterer underskrevet eller medunderskrevet af Starcke selv. I 1908, 2. klasse: "Stephan arbejder med aldrig svigten- de Iver og Interesse og er overordentlig flink". Julen 1909, 3. klasse: "Stephan er altid flink, altid ivrig. Godt begavet som han er maa han blive meget dygtig." 1910, 4. klasse: "Stephan er altid flink og paa- lidelig i sit Arbejde. Han stiller store Fordringer til sig selv og er blandt de dygtigste i Klassen." Kusine Carlas forventninger til ham var store, fødselsdagskortet 20. juni 1910, hvor han fyldte ni, er adresse- ret "Herr Prof. in spe". Samme år 10. januar findes det første bevare- de brev fra ham. "Kære Mor ... Mine bedste Ønsker om at jeg maa blive dig til Glæde og Trøst, som du før har sagt jeg altid har været ... Din altid kærlige Stephan." 12. juli 1912 atter til moderen: "Du hilses og kysses Millioner af Gange fra din egen Metropolitanelev Stef."

Stephan blev overflyttet til Slomanns Latin- og Realskole i for- bindelse med 5. klasse, indtil han kunne begynde på Metropolitan- skolen i 1. mellem. Også Slomanns skole, grundlagt 1885 af Emil Slomann og Frederik Winkel Horn og videreført af Slomann alene indtil hans død i 1904, hørte til de bedste skoler, og denne gang spillede nærhed til hjemmet, der nu var flyttet til Halls Allé, ikke ind (skolen lå på Jakob Dannefærdsvej nær det senere Radiohus). Slomanns største bedrift som skolemand var hans betydelige ind- flydelse på den tredje retning i latinskolen, som i 1903 blev til den ny- sproglige retning. Dansk Biografisk Leksikon fremhæver skolens børnevenlige tone og Slomanns noble, fordomsfri og humane personlighed. Modsat Det danske Selskabs Skole fik eleverne i Slomanns Skole ugentlige vidnesbyrd- og karakterbøger. Stephan havde "flink" i de fleste fag, også i gymnastik og sløjd – netop sløjdun- dervisningen spillede en stor rolle på denne skole – dog i skrivning kun "ret flink, gør sig megen umage". I denne skole var der engelsk fra 5. klasse, og Stephan fik hele året "særdeles flink" i dette fag.

De underskoler, hvor Stephan gik, havde ikke lykken med sig trods deres kvaliteter. I 1912 måtte også Slomanns skole lukke på grund af økonomiske vanskeligheder, og de ældste elever blev overflyttet til et andet gymnasium.

Metropolitanskolen

I mellemskolens fire klasser og det nysproglige gymnasiums tre, fra 1912-1919, gik Hurwitz på Metropolitanskolen, der stadig havde den historiske bygning på Frue Plads, som senere overgik til universitetet som "Metro anneks", mens skolen fik bedre plads i brokvartererne. Hurwitz var fire år ældre end forfatteren Hans Scherfig, der gennem sin persiflage over skolen, *Det forsømte Foraar* (1940), er en af skolens mest kendte disciple, og de to har stort set haft de samme lærere. Men mens Scherfig har tegnet ubarmhjertige karikaturer, især den tyranniske latinlærer lektor Blomme, der endog bliver myrdet af en elev, som senere bliver byretsdommer, og den vanvittige fransklærer lektor Oremark, der med et maskingeværs hastighed plager disciplene med grammatiske øvelser stærkt krydret med hypotetiske forløb, *conditionnel* og *subjonctif*, tyder intet på en tilsvarende modvilje hos Hurwitz. Dagbogen fra 1917 nævner af skoleoplevelser kun den særdeles tilfredsstillende årsprøve til 2. g, og ingen lærer optræder. Skolens rektor, Carl Hjalmar Rafn, som underviste de ældre klasser i latin og selv var elev af den store Madvig, kalder Hurwitz i sin anbefalingsskrivelse af 1. maj 1919 "en særdeles elskværdig Discipel med gode Evner. Han arbejder med stor Flid og vil uden Tvivl naa et udmærket Resultat af sit Arbejde." Det sete afhænger af øjnene, der ser. Forfatteren Henning Kehler nævner med særlig varme, både i sin anmeldelse af Scherfigs roman i 1940 og i sine sene erindringer, "Blomme" og "Oremark".

Vidnesbyrd- og karakterbøgerne er bevaret for alle syv år; i mellemskolen fik disciplen bogen med hjem hver anden lørdag med ordre om at aflevere den om mandagen i underskrevet stand, i gymnasiet meget sjældnere. Den anvendte karakterskala er 6-skalaen, stadig anvendt, da jeg bestod optagelsesprøven til mellemskolen i 1949, hvor 6 stod for ug (eller ug minus). I de fleste år er karakteren 6 hyppigst, mens resten af fagene giver 5. I gymnastik er årskarakteren 4 de fleste år, men stiger til 5 i 2. g med en opmuntrende bemærkning, "siden Hurwitz har opdaget, at han godt kan gøre Gymnastik, arbejder han tilfredsstillende. Resultaterne vil ikke udeblive." I tredje mellem roses han for et særdeles fint herbarium. Flid

roses flere gange. Der blev undervist i tysk fra første mellem, engelsk fra anden mellem, ”begynder godt” skriver læreren, latin fra fjerde mellem og fransk og oldtidskundskab fra 1. g. I første mellem fik han det Klarupske Legat, 16 kr.

Fængslende læsning er de ni bevarede stilebøger. I mellemskolen er stilene fordelt på diktat, genfortælling – flere kongeanekdoter som en barsk historie om Karl V, der faldt i røverkløer, men befriede sig ved list og lod alle hænge – og fristile, således om ræven, hvor Hurwitz nødtigt vil udrydde den pudsige ræv, som modsat ulven ikke gør mennesket selv fortræd, om sammenligning mellem de forskellige måder at rejse på, med en kvik bemærkning om cyklen, den trofaste stålhest, som altid er sin herre underdanig, om et besøg i Rosenborg Have, hvor statuen af Hørup er ”storladen”, og parken ”Byens Lunge”, om erobringen af luften, og om ”Paa hvilket Sted jeg helst vil bo og hvorfor”, hvor Hurwitz vælger Frederiksberg, som ligger midt i storbyen, men har god sund luft; efter en måned på et badested ”genser jeg mit Frederiksberg med dobbelt Glæde.” Hunden og katten sammenlignes, hunden er vild og godhjertet som et barn, men bag kattens indesluttethed anes rovdiret, de spidse kløer bag de bløde poter, bag den hvæsende mjaven slægtskab med tiger og los.

I gymnasieårene er fristilen enerådende, især de litterære stile. Under emnet en hovedperson eller gruppe af personer i Holbergs Erasmus Montanus vælges Montanus; Hurwitz skildrer hans menneskelige begrænsninger og slutter, at han mangler virkelig dannelse. Blandt grundene til, at Afrikas indre har været det mørke fastland, nævnes negrenes blodtørst, som europæerne dog i høj grad er skyld i selv. Cæsar roses for sin kolde kløgt. Hurwitz sætter kultur og fredelig udvikling over vikingernes tapperhed og uforfærdethed. I Ubi bene, ibi patria (hvor der er godt at være, er fædrelandet) hånes den egoistiske emigrant, i dag ville vi sige skatteflygtning; Hurwitz forkaster ”Fædrelanderi”, men hylder den ægte fædrelandsfølelse, ”den Plet paa Jorden, der rummer saa mange – søde og bitre – Minder”, hvor man føler, man har et hjem, og slutter elegant: Ubi patria, ibi bene!

Bedst er en meget lang stil ”Guldhornene”; historiens jævne bondepige ville ikke genkende sig selv i Oehlenschlägers lette dansende alf; digteren har skabt den ideale kvinde og den ideale mand, det gudbenådede geni; vi må næsten være tyven taknemmelig for hans gerning. Guldhornene gav digteren tro på sig selv og sit kald.

I "Om at følge med Tiden" har Hurwitz den gode pointe, at tiden først bliver "Tid", når den er afsluttet, men taler mest om verdenskrigen, en forfærdelig, men storslået tid, der som en Fugl Fønix vil rejse sig af blodhavet. I "En Karakteristik af Hovedpersonen i et Digterværk" vælger Hurwitz den dugfriske norske roman *Den store Hunger* (1916) af Johan Bojer om ingeniøren, der overvinder ulykken ved at bygge et tempel i sit hjerte. I "Den danske Skueplads" modstilles den dannede mands genkendende smil og den mindre dannedes klask på lårene, når han ser Jeppe vågne i baronens seng.

I 3. g fulgte en god fortolkning af Ibsens digt *At leve er – krig* med troldre etc. med den fine pointe, at når Ibsen viser og spotter sit folks svagheder, kan man føle sig sikker på, at han har bekæmpet og besejret de samme svagheder hos sig selv. Ug. I "For og imod den almindelige værnepligt" betegnede han værnepligten som et nødvendigt onde for de små stater og håbede, at det nye Folkenes Forbund ville få den til at dø ud. Kun mg. I stilen om en digter karakteriseret gennem et hovedværk valgte han J.P. Jacobsen: Niels Lyhne. I en kæmpestil om betydningen af årstallene 1803 og 1870 i den danske litteratur skrev han henrevet om Oehlenschläger og romantikkens triumfvogn og fortsatte, at da triumfvognen var kørt ud i et vildnis, hvor halvvisne grene hang tørre og spærrende, kom Georg Brandes med sin økse og huggede den fri. Men "hvem giver os nu Tidens Løsen? Hvor er nu "Lynildsmanden"?" Han sluttede med "Sokrates for Domstolen", hvor han kaldte anklagen "svævende" og priste Sokrates' tro på retten og det godes sejr.

I forbindelse med 40-års studenterrubilæet i 1959 skrev vennen, højesteretssagfører Oskar Bondo Svane 20. oktober: "Dansk stil er i gymnasiet efter min mening det fag, hvor evner, der ligger i svøb, tidligt giver sig til kende. Der gik ry om dine stile. Hvis man læste dem nu, ville man vel kunne efterspore både din evne som forfatter, din begavelse som videnskabsmand og endelig din sikre dømmekraft, der fører til, at domme, afsagt af dig som enedømmer, accepteres af læg og lærer." Jeg har læst dem alle og er ganske enig.

Hvert år blev der udregnet gennemsnit og års- og eksamenskarakterer som stadig i min tid på Ordrup Gymnasium 1949-1956, Hurwitz' gennemsnit fluktuerede mellem 5,44 og 5,65. Endvidere blev disciplens plads i klassen angivet; Hurwitz' bedste plads var som nr. 2 af 24 i første mellem.

Særlig godt gik det ved studentereksamen 7. juli 1919. De fleste fag gav karakteren 6, resten 5, herunder gymnastik. Gennemsnittet var eksemPELLØST højt, 5,75. Den fremtidige jurist havde hermed fået studentereksamen fra Københavns dengang mest prestigøse gymnasium og i århundredets første halvdel det gymnasium, hvorfra de fleste dommere blev rekrutteret. Ifølge levnedsskildringen til ordenshistoriografen i 1946 overvejede han at studere sammenlignende litteratur eller sågar at blive forfatter, men valgte dog jura. Det gik ham som så mange andre, at han først fik virkelig interesse for faget, efter at han var blevet kandidat.

En dagbog fra 1917

I 1917 skrev Hurwitz dagbog, om end med store huller, lidt forvirrende i en kalender for 1916. For store dele af året har han indklæbet samtidige avisoverskrifter, hyppigst fra februarrevolutionen og følgende begivenheder i Rusland samt en fransk-engelsk offensiv på Vestfronten, hilst med glæde, som skuffende dog ikke førte til gennembrud.

Stud.art.er er forelskede. ”Ebba er nu sød. Jeg holder stadig mere af hende. Gid jeg dog var et Par Aar ældre. Jeg glæder mig ordentligt til i Sommer, hvor jeg forhaabentlig skal være sammen med hende i mere end en Maaned. Hvor kunde jeg egentlig være glad og lykkelig, hvis der ikke blot var den usalige Stammen. Den kan dræbe alt Mod og Humør (23. marts).” Onkel Julius giver ham penge til et kursus hos en lærer Møller, efter sammenhængen mod stammen. Han håber på, at den russiske revolution vil føre til fred, men frygter, at den amerikanske intervention kvæler fredshåbet.

”Hvor kritiske og sørgelige Tiderne end er, saa kan man egentlig alligevel ikke – hvis de da ikke bliver værre endnu – andet end føle sig pirret og tiltrukket af at leve i en Tid, da der sker saa mange verdenshistoriske Begivenheder ... Kort sagt, hvor er det dog trods alt vidunderligt at se Verdenshistorien blive til, at leve i en Tid, hvor i alt Fald een uhyggelig Ting er bandlyst: Dødvandet (29. marts).” Men, ak: ”Min Fyldepen er blevet borte (Langfredag, 6. april)”.

8. april var onkel Leo som stukket af en bi og rasede over den uhørte dumhed at tale om de gode sider ved en krig. ”Hvor er saadan et Standpunkt dog fjernt fra al Fornuft, hvor er det utiltalende! For man hader og afskyr Krig, kan man derfor ikke erkende dens udviklende og i mange Henseender rensende Følger, naar man tilføjer, at de er underordnede i Sammenligning med det hele. Dog at faa Onkel Leo til at forstaa dette, var umuligt. Mod Dumhed kæmper Guder alle forgæves.”

11. april: ”I Skolen i Dag var der Jubel paa Grund af Englændernes Fremrykning. Gud ved, om den skulde faa nogen afgørende Betydning. Det er netop Afgørelse, vi længes efter.” Det ses, at regeringens ”Tyskerkurs” ikke havde klangbund blandt gymnasieungdommen. 15. april klager han over meningitisepidemien, men samme aften er han til den store Olaf Poulsen-aften i det overfyldte Kgl. Teater med brudstykker af *Recensenten* og *Dyret* og *Erasmus Montanus*, og den 16. april indklæbes optimistiske overskrifter om den fransk-engelske offensiv.

19. april: ”Jeg har i Dag væddet en Krone om, at der bliver sluttet Fred inden 6 Maaneder. Den Krone føler jeg mig sikker paa.” Nuvel, det væddemål vandt han ikke.

27. april: Hvor må det være herligt at kunne digte, ”Ak hvor længe endnu skal mon Mennesket stride,/ hvor længe i Gru skal vi kæmpe og lide”.

Maj synes der at være ferie fra skolen, 2. maj begynder hans talekursus hos lærer Møller, al kraft, al energi skal samles om dette mål, der sandelig er værd at kæmpe for, men i morgen kommer Ebba til bridge, og over for hende kan han ikke være stum. 7. maj citeres Møller: ”Du er under Udviklingens Lov, her gælder et Enten-eller. Stagnation er udelukket.”

12. maj: ”En retfærdig Forbitrelse øges hos os alle mod Tyskernes Voldshandlinger.” Belgien eller Sønderjylland? Det københavnske borgerskab yndede ikke det wilhelminske kejserrige, og under verdenskrigen udkom Johannes Jørgensen: *Klokke Roland* (1915) om tyske grusomheder i Belgien i 21 oplag (Jesper Düring Jørgensen har beskrevet, hvordan tysk propaganda prellede af i Danmark). Mon ikke den altlæsende Hurwitz også har slugt denne bog?

Unge Hurwitz havde økonomisk sans. 13. maj købte han ubrugte vestindiske frimærker, som han regner med at tjene på (efter salget af øerne ville frimærkerne jo aldrig blive brugt).

24. maj glæder han sig over, at Møller, som vil gøre dem alle til selvstændige individer, har læst og anerkendt hans artikel om Demosthenes [som også stammede]. Han har fået tilbud om 14 dage til uden ekstrabetaling, men så skal skolen forsømmes.

2. juni kommer han lige fra Zoologisk Have, ”Saa Otta deroppe. Er helt væk i hende.” Hun er ganske bedårende, men foreløbig afvisende, alle de andre (også Ebba?) blegner fuldstændig ved siden af hende. Ellers er han optaget af taleøvelserne. Dagen efter skriver han digte til Otta, ”I duftende Skoves stille Ro/ i hele Naturen alene os to”. 5. juni er han optaget af naturens skønhed, aldrig før har han set skoven så smuk, guldregnen hænger helt ned til jorden. Den 10. fremsagde han et digt, som blev fundet smukt.

6. juni nævnes en jordskælvskatastrofe i Salvador, og dagen efter en mismodig nordmand, som trækkes op af en begejstret Møller.

Nu var eksamenstiden inde. Den 18. fik han 6 i historie, også latin gik godt, da han kun stammede én gang, men selvom han den 26. fik 6 i dansk både til eksamen og som årskaraktør, og også fransk gik godt, stammede han, og hans gamle fjollethed bemægtigede sig ham. Den 30. sluttede det dog godt med 6 i matematik, og selvom han havde forsømt skolen for at følge Møller, blev den samlede eksamen særdeles fin. Den 20. havde han haft fødselsdag med masser af gæster, men på årets længste dag, den 21., var han modfalden over, at dagene begyndte at blive kortere.

Inden ferierejsen til Heidelberg blev den nu 16-årige Hurwitz opfordret til at blive redaktionssekretær på ”Demosthenes” (2. juli). Han sagde, at han var jøde og frygtede, at bladet havde et kristeligt grundlag, som han ikke kunne sympatisere med. Det er den eneste gang, hans jødiskhed er nævnt i dette års dagbog. Det viste sig dog, at bladet kun talte de stammendes sag.

13. juli er han utilfreds med Ebba, der er underlig uopmærksom og overseende mod ham for at lade ham føle sig så lille som mulig, og ved feriens slutning 19. august står Ebba, som han ellers elskede, ”for mig berøvet enhver Glans, afklædt, farlig i al sin Nøgenhed”.

28. august skriver han et digt *Ved Afgrundens Rand, ved det gaben-
de Svælg*. Bedst en strofe i midten: "Nej Gud, jeg saa din almægtige
Kraft,/ i alt, hvad paa Jorden er skabt/ og mere du gav mig med
faderlig Haand/ end jeg nogensinde har tabt." Han slutter "i Tillid,
i Haab og i Tro", men udtryk for gudstro er lige så sjældne i dagbo-
gen som for jødiskhed.

26. september er der råd til en rejse til Stockholm, men den
15. oktober må han ty til onkel Julius Vollmond for at få en hat i ste-
det for den, der fløj i vandet, og bagefter skrive takkebrev. "Det er
sandelig ikke morsomt saa at sige at leve af andres Naade. Vidunder-
ligt maa det blive at være sin egen Herre." Hans moder kommentere-
rede, at under kampen bliver midlet til målet. Næste dag sagde
han til familielægen, at han ville være læge, hvad den tiltalte kraftigt
frarådede, men endnu ti dage efter ville han efter at have læst en
tysk bog være nervespecialist. Her slutter dagbogen.

1918-1920 ses karakterdannende breve fra "din gamle Lærer og
Ven" Oscar Møller, vel den samme, hvis kursus Hurwitz fulgte i 1917.
"En af Aandens store siger: Lader os tage imod alt Ubehageligt som
sendt os af Guds Naade til vort Bedste, hvorledes og paa hvilken
Maade det end kommer over os. Tak for dit Digt" (29. juni 1918).
"Det gør mig virkelig ondt at høre, at din Cykle er blevet stjålet
... Jeg glæder mig over at træffe unge Mennesker, der er begejstret
over alt, hvad der er stort, skjønt og ædelt ... Jeg holdt af dig fra først,
jeg saae dig" (16. juli 1918). "Du maa blive en dygtig Student, ikke
just til at solde eller føre et muntert Studenterliv i al Skikkelighed
– det kan nemlig enhver Torsk endog med Udmærkelse – men at
du hele Livet maa være en god Student, ære og dyrke Videnskaben
og bruge din Viden i det godes Tjeneste ... Bestræber man sig ikke for
at leve, som man tænker, kommer man nemt til at tænke, som man
lever" (16. august 1919). "Du skal se, hvor grundigt du har mis-
forstaaet det, jeg vil, at en Stammer skal gøre for at blive virkelig
helbredt (han råder til talekursus) ... At blive helbredt betyder en hel
Karakterforandring ... Vær en frejdig Yngling, som David var, og
slaa Goliath ihjel" (29. maj 1920).

Den unge digter, novellen i *Hjemmet*

Den første digteriske udfoldelse, som er bevaret for eftertiden, er *Skolebladet* Nr. 1, 1. Aargang, 7. marts 1914. En forgænger af bladet havde haft det respektable tal af 21 abonnenter, som alle fik et håndskrevet eksemplar. Redaktionen udgjordes af tolvårige S. Hurwitz og J. Bang (tegner), der er Des med deres, må man antage, jævnaldrende læsere. Første side af de fire udfyldtes af et digt:

Mit kære mit dejlige Skoleblad
Aa, hvor du gør mig glad
Hver Lørdag, naar Klokken ringer.
Er Kaffen drukket og Middagen endt,
Jeg føler mig altid voldsomt spændt
paa hvad du i Dag mig bringer.
(andet vers roser Jørgen, som tegner bra',
og produktet er underskrevet Ærb. Red.)

På anden side er der en vittighed (Herren: "Du har været syg." "Ja, det var skam slemt. Var jeg ikke blevet opereret, havde De nu staaet og talt med et Lig.").

På tredje side begynder en fortsat roman *Forræderen* af S. Hurwitz: "Det var i en fredelig Landsby i Tyrkiet. Solen skinnede paa Torvet, hvor et Par Tyrkere stod og nød det dejlige Vejr, rygende paa et Par Vandpiber. Da lød der et Hornsignal og en støvet Rytter kom ridende paa en støvet Hest. "Krigen er brudt ud," raabte han (efter sammenhængen den Første Balkankrig af 1912)." Fjerde og sidste side har et par præmiegåder.

Nr. 2 af bladet er også bevaret, men derefter synes det at være gået ind. I andet kapitel af den fortsatte roman afsløres den ene af de to tyrkere fra forrige nr. for læserne, men ikke de øvrige personer, som bulgarsk spion. Nederst på siden tilføjes: "Mod forekommende Sprogfejl bedes man være overbærende."

I en kalenderbog fra 1917 er indlagt løsrevne digte, således med datering 8. januar:

Roligt han skued det grønlig Klæde,
det som har skræmmet mangel Ynglings Blik,
bragte saa hjem til Forældrenes Glæde
seks [ug] netop i sit Hovedfag Fysik.

I et feriebrev til moderen i 1917 fortæller han, at han, da der savnedes en fødselsdagssang, havde trukket sig tilbage og skrevet ni vers til melodien "Jeg vil sjunge om en Helt", som gjorde megen lykke. Senere blev han bedt om at oplæse et kærlighedsdigt. "Tante Olga kyssede mig og sagde, at hun kunde godt forstaa, at du 'æder' mig." Selv onkel Isak var fuld af lovord. "Jeg stammede ikke en eneste Gang."

Til festen efter skolekomedien julen 1917 en vise på 18 vers, melodi "En lille Nisse rejste":

Her sidder vi nu sammen omkring et herligt Aftensbord,
til alles Fryd og Gammen, hør nu blot mine Ord.

...

Men nok vi skal os more, naar blot De har et godt Humør.
Enhver kan holde Tale, vi har jo med – Sufflør.

Ved festen hos Eggert Rønnow 3. januar 1918 omdeltes den trykte sang "Finis comoediae", melodi "Hr. Peder kasted' Runer". første vers:

Vi er i Aften samlet for at feste
og være glade her til fælles Bedste,
og dog jeg be'r Dem høre
et lille Alvors Ord
og lad os sammen synge
det i et kraftigt Kor:
Snart er slut nu de glade Dage
Aldrig mer' vender de tilbage.
Skønne Tid (omkvæd)

Den altid forelskede stud.art. forsøger at være overlegen over for det smukke køn (udateret).

En sød lille Backfisk er vel alt, hvad du er,
ubestandig og flygtig og dum;
hvert et Mandfolk, faar dit Hjerte vel kær
og gi'r Plads i sit dirrende Rum.
Men pas paa, lille Pige, gaa ikke for vidt,
du er ung og saa munter og sød,
og du ved, der er mange, der tænker "ah skidt",
og - ak ja, saa er Backfisken død.

Digteren Harald Bergstedts "fantastiske" roman *Aleksandersen* (1918) fik et hyldestdigt:

Jeg kysser dine Blade, Bog,
i ydmyg Tak, i Andagts Glæde.
Du er fantastisk rig og klog,
en Verden i et frigjort Sprog,
af Spot og blodig Smæde.

23. januar 1919 fik Hurwitz, endnu kun stud.art. og 17 år, for første gang et værk trykt, nemlig novellen *De store Beslutninger*, der kunne læses i *Hjemmet* (nævnt sammesteds sent i 1960'erne).

Novellens intrige er velopbygget. Hovedpersonen, Jørgen Lund, elev i 3. mellem, er et portræt af Hurwitz, lille af vækst, enkesøn med en kærlig moder, kaldt "Stræberen" for sin flid, ordensduks. Overlærer Birk opdager, at bladet med en ubetydelig anmærkning til "lille Lund" er revet ud af hans afrivningsbog, der lå frit tilgængelig i katedrets skuffe, og mistænker Lund, som dog fastholder sin uskyld. Da ingen anden melder sig, får hele klassen eftersidning trods det dejlige kælkeføre. Skolens rektor truer med bortvisning af den skyldige. Alle tror på Lunds skyld, og da hele klassen som sædvanlig inviteres til julefest hos klassekammeraten Erik Madsen, søn af den rige direktør, får Lund som den eneste ingen indbydelse. Juleaften indfinder en sønderknust Erik sig hos den gamle overlærer og tilstår, at han er den skyldige. Hans strenge fader havde truet med, at han ikke fik nogen julefest, hvis han havde anmærkninger, og han vidste, at der var en sådan, hvorfor han, da Lund et øjeblik var ude af klassen, havde taget bogen og revet bladet ud, men i skyndingen tog bladet

med Lunds anmærkning i stedet for sin egen. Birk får medlidenhed med den angervirne synder og beslutter at sige, først til Lund og siden til de andre og rektor, at han havde taget fejl og nu havde fundet sedlen blandt sine egne papirer. For at beskytte Erik Madsen mod bortvisning opfordrer Birk ham til at fortie sin skyld, men nu tager også Erik en stor beslutning og går hjem og tilstår for sin fader. Denne pålægger ham at melde afbud til alle de inviterede og at skrive, at hans fader havde forbudt ham at modtage gæster, fordi han havde begået en handling, som ingen ærekær dreng måtte kunne begå. På Birks bøn undlader rektor at straffe Erik, og Birk vinder stor anseelse for det offer, han ville have bragt for at frelse denne. De to drenge slutter varmt venskab, og ”lille Lund fik Bevis for Sandheden i sin gode lille Mo’s Ord: Hold altid Hovedet højt, min Dreng, naar der bliver begaaet Uret imod Dig. Der er altid én, der er ulykkeligere end Du, og det er ham, der begaar Uretten”.

Jørgen Lunds moders morale er smuk, og gid den stemte med livets lære. Efter et langt liv er det dog min erfaring, at den afslørede krænker ofte nærer større uvilje imod den krænkede, end denne imod krænkeren. Den velskrevne novelle viser den kommende jurist, og påpegningen af, at selv tilsyneladende overbevisende indicier ikke nødvendigvis er tilstrækkeligt bevis på skyld, leder tanken hen på den senere kriminalists engagement i Mehren- og Drogdengadesagerne og årsmødet i 1953 i Dansk Kriminalistforening, hvor Hurwitz under emnet bevisbedømmelse i straffesager fremdrog tvivlsomme sager og mulige ”justitsvildfarelser”. *Hjemmet* anno 1919 var velanset, og optagelsen deri var en ikke ringe bedrift for den purunge stud.art.

8. februar 1920 takkede Bergstedt for ”det tilsendte smukke lille Digt” i *Ekstra Bladet*.

Et par linjer fra et digt til skolen, ”det gamle graanende Hus”, viser, at Hurwitz modsat Scherfig nærede varme og taknemmelige følelser for Metropolitanskolen: ”Skole, Tak for hver Time/ i dit ærværdige Hus./ Skole, bag dine Mure/ følte jeg Aandens Sus.”

Morsomst er *Stubbekjøbing – en Bolsjeviksang*, dateret 14. juli 1919. De to første vers:

Der ankrede en Russer op
ved Stubbekjøbing Havn.
Et sort Symbol fra Køl til Top
paa Ruslands Gru og Savn
med Reb som slidte Strikker
og tyve Bolsjevikker.
Kaptajnen sender fem i Land
i Stubbekjøbing By.
”Se til, I skaffer, hvad I kan,
og hvis de skulde kny,
saa lad mig se, I stikker
dem ned som Bolsjevikker.”

De fem bliver naturligvis forført til desertion, og da kaptajnen går i land med de øvrige 15, går det dem alle på samme vis. Der er stemning af *Ninotchka* over denne sang.

Der er adskilligt flere digte, men de citerede giver indtryk af en facil spirende forfatter, der beherskede sit sprog. Høj poesi er det ikke.

Efter studentereksamen fortsatte han med at skrive digte. 15. februar 1921 antog redaktør Frejlif Olsen for *Ekstra Bladet* et digt om de arbejdsløse, *Giv dem Arbejde*, og dagen efter noterer Hurwitz, at en hel dag var gået til dette vellykkede digt. Det er dog nok overdrevet, når han nævner litterære arbejder som en af sine indtægtskilder under studieårene. Jeg har ikke fundet omtale af andre solgte digte, og 15. november fik han en anmeldelse af en digtsamling lige i hovedet igen.

Student anno 1921 på togt i nattelivet

I Hurwitz' papirer ligger en bunke på flere hundrede løse blade fra afrivningskalenderen for 1921 (delvis også 1922); når der var særlig meget at berette, lagde han ekstra blade ind. Han har ikke nænnet at smide dem væk. De åbenhjertige papirer er et fængslende *document humain* og viser en humørsvingende, hyperenergisk ung mand med stor livsappetit, især hvad kvinderne angår.

Studierne er kun summarisk beskrevet. 8. marts læst og læst, men ingen vegne kommet, ”Mandeviljens quantum satis”. 1. april læst statsret, alt for lidt, skønt indmeldelse til eksamen krævedes om

mindre end 14 dage. Den 6. anmeldt sig. Den 9. læst forbundsloven (med Island), men træet og uoplagt. Han læste i ryk. 17. maj 10 timer og bagefter med moder i Lorry. 25. maj "Læst, læst", men også modtaget et legat på 300 kr. pr. år i fire år. 5. juni læst hele statsretten, 700 sider, befandt sig dog vel. 6. juni. "I Morgen staar Slaget". 7. juni: "Det gik, og det gik godt, men skulde være gaaet bedre." Retshistorie (stænderadskillelse), han stammede, men fik dog 14. Borgerlig Ret hos Borum (handleevne), 15. Nationaløkonomi, kom desværre op i statistik, ægteskabsstatistik, 13. Statsret (betingelserne for at blive konge), præstation til 15, men fik 14. 56 i alt, fin førstekarakter. Frihed. Den klassiske anekdote indtraf 3. juni, da den godmodige og runde "Smalle" efter 11 og 9 fik 6 i Marx og nu skulle have 20 i sidste fag, statsret for at bestå. "Véd De, at De skal have 20? Vil De virkelig prøve på det?" sagde Berlin forfjamsket. "Jah," sagde Smalle og klarede den til 12.

17. januar 1922 giver Hurwitz indblik i sit forhold til faget, da han citerer onkel Wulf for, at en bekendt havde opgivet jura, fordi det ikke fyldte ham. "I Guder, hvem fylder Juraen? Talsjælene, Systemjægerne. De andre sløver den, eller den er en Enklave i Personlighedens brogede Omraade. Saaledes hos mig. Ingen organiske Forbindelser med Lovstoffet og hvad der ellers er jeg. Men ikke nogen øde eller gold Enklave, som de fleste tror, ikke lutter Tomhed. Den har sin egen Vækst. Jeg vilde gerne slutte mit Studium mere nøje til mig, og maaske lykkes det en Gang. Nu dyrker jeg det dels af Pligt, dels fordi Forholdene, Skæbnen, naturligt henviser mig dertil."

4. marts dømmes Dagmar Overby(e) til døden for drab på otte børn (om hende har Frank Bøgh skrevet). "Bør Dommen eksekveres? Ja. Til Skræk og Advarsel, men ikke fordi den er Udtryk for nogen Retfærdighed. Ingen Dommer, der paalægger Straf, er Udtryk for eller blot nærmer sig Retfærdighed. Samfundsfordelingen er uretfærdig, Naturydelsernes Fordeling er uretfærdig. Sindene er født uens. De, der straffer, er sikkert ikke bedre end de, der straffes. Desværre er Straf imidlertid nødvendig og derfor trods alt berettiget." Hurwitz' første kriminalistiske udsagn.

20. september undres han, om voldtægt i ægteskabet kan straffes, og godkender skærpede straffe som samfundets nødværge. Med